

Baberti Dergisi / Journal of Babarti

e-ISSN: 3023-4107

Sayı: 19 / 2024 - Haziran

**Tevbe ve Yûnus Sûresi Arasındaki Münâsebetin Tenâsübü'l-Kur'ân İlmi
Açısından İncelenmesi**

*Investigation of the Interrelationship Between Surah Tawbah and Surah Yunus in
Terms of Tanasubu'l-Quran*

Temel MAHMUTOĞLU

Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı.

Samsun / Türkiye

*PhD Student, Ondokuz Mayıs University, Institute of Graduate Studies,
Department of Basic Islamic Studies.*

Samsun / Türkiye

61temelmahmutoglu@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 15 Mayıs / 15 May 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 28 Haziran / 28 June 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Temel Mahmutoğlu, "Tevbe ve Yûnus Sûresi Arasındaki
Münâsebetin Tenâsübü'l-Kur'ân İlmi Açısından İncelenmesi" *Baberti Dergisi*,
19 (Haziran / 2024): 86-116.

DOI: 10.47098/babertidergisi.1484754

Öz

Bu çalışmamızda öncelikle tenâsüb kavramına verdik. Sonrasında da Kur'ân'daki gerek âyet bağlamında gerekse sûre ölçeğinde tenâsüb çeşitlerine değindik. Devamında çalışmamızın odak noktası olan peş peşe gelen sûreler arası tenâsüb meselesini mevzubahis edindik. Nihayetinde de çalışmamızın asıl kapsamı olan Tevbe ve Yûnus sûrelerini birbirlerine olan uyumları bakımından inceledik. Bu konuda tespit ettiğimiz tenâsüb örnekleri kaleme aldıklarımızdan daha çok olmasına rağmen iddiamız iki sûre arasındaki bütün tenâsüb örneklerini göstermek olamadığı için çalışmamızda sadece bir kısmına yer verdik. Bu bağlamda, Hz. Peygamber'in insanlar içindeki konumu, zamanın yaratılma hikmeti, haksız kazanç ve neticesi, inançsızlığın pislik mefhumuyla nitelendirilmesi, dünya hayatının ahirete tercih edilmesi ve sonuçları, inkâr ve inkârcılara karşı Allah'a tevekkül, tevhd inancının gerekliliği, sahte pişmanlık ve kabul edilmeyen özür, Allah'ın, emrine itaat etmeyen toplumları yok edip yerlerine başka toplumları getirilebileceği hususlarında iki sûre arasında görüldüğü gibi pek çok başlıkta münâsebet tespit edebildik. Çalışmamızın kapsamı Tevbe sûresi ile Yûnus sûresi arasındaki münasebettir. Bu konuyu ele almaktaki amacımız ise Kur'ân'ın âyet ve sûre diziliminin tevkîf olduğu kanaatine katkı sağlamaktır. Çalışmamızda analiz, literatür taraması, tümevarım, tümdengelim, mukayese gibi yöntemler kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Tevbe, Yûnus, Tenâsüb, Bağlam

Abstract

In this study, we first gave a concept of tenasub. Then we touched upon the types of tenasub in the Qur'an, both in the context of verse and sura. Then we discussed the issue of tenasub between successive suras, which is the focus of our study. Finally, we examined the main scope of our study, namely, the suras al-Tawbah and Yunus, in terms of their harmony with each other. Although the examples of tenasub we have identified in this regard are more numerous than the ones we have written, we have included only some of them in our study since our claim is not to show all the examples of tenasub between the two suras. In this context, we were able to identify correspondences between the two surahs on numerous topics, such as The Prophet's position among humanity, the wisdom of the creation of time, unjust gain and its consequences, the characterization of disbelief as a concept of filth, preferring worldly life over the hereafter and its consequences, trusting in Allah against denial and deniers, the necessity of the belief in monotheism, false repentance and unacceptable apologies, Allah's ability to destroy disobedient societies and replace them with others, as can be seen, there are many connections between the two surahs on these and other topics. The scope of our study is the relationship between suras al-Tawbah and Yunus. Our aim in addressing this issue is to contribute to the claim that the sequence of verses and surahs of the Qur'an is tawakkifi. Our study used methods such as analysis, literature review, induction, deduction, and comparison.

Keywords: Tafsir, Tawbah, Yunus, Tanasub, Context

Giriş

Tenâsüb, *münâsebet* ve *insicam* kavramları yüksek hitap gücüne sahip olan metinlerde olmazsa olmaz bir özelliktir. Bu kavramlar en genel manasıyla bir metinde, ses, kafiye, anlam, konu, kapsam vs. özellikler bağlamında bir uyumun olduğunu gösterir. Kur'ân-ı Kerîm'in bizzat kendisi için *De ki: "Bu Kur'ân'ın bir benzerini getirmek üzere insanlar ve cinler bir araya gelseler, hatta birbirlerine destek de olsalar onun benzerini getiremezler."*¹ ifadeleri bu metnin mu'ciz bir kitap olduğuna işarettir. Bu denli tehadî beraberinde her ne bakımdan olursa olsun güçlü olmayı gerektirir. İşte biz de bu çalışmamızda bu eşsiz kitabın yaklaşık yirmi üç yılda değişik ortam ve şartlarda tenzil olmasına rağmen kendi iç dinamiğinde ifadeleri ne kadar da birbirine uyumlu ve onların rastgele olmaksızın bir amaca mebni olarak dizildiğini kısmen de olsa göstermeye çalıştık.

Bu çalışmamızda "Tenâsüb nedir?", "Kur'ân'da tenâsüb ne anlama gelir?", "Eğer Kur'ân'da tenâsüb varsa nerde, nasıl ne şekilde yer alır?" gibi sorulara cevaplar aramaya çalıştık. Elbette farkındayız ki bu tür çalışma beraberinde çok ciddi zihni külfeti gerektirmektedir. Bu zorluğu hesaba katarak mevcut ilmi müktesebât ölçüsünde benzeri sorulara cevaplar üretmeye çalıştık.

"Tevbe ve Yûnus Sûresinin Tenâsübü'l-Kur'ân İlmi Açısından İncelenmesi" başlıklı bu çalışmamızda öncelikle tenâsüb kavramının etimolojik tahliline yer verdik. Sonrasında da Kur'ân'daki gerek âyet bağlamında gerekse sûre ölçeğinde tenâsüb çeşitlerine değindik. Devamında çalışmamızın odak noktası olan peş peşe gelen sûreler arası tenâsüb meselesini mevzubahis edindik. Nihayetinde de çalışmamızın asıl kapsamı olan Tevbe ve Yûnus sûrelerini birbirlerine olan uyumları bakımından inceledik. Bu konuda tespit ettiğimiz tenâsüb örnekleri kaleme aldıklarımızdan daha çok olmasına rağmen iddiamız iki sûre arasındaki bütün tenâsüb örneklerini göstermek olamadığı için çalışmamızda sadece bir kısmına yer verdik.

Niçin bu iki sûre arasındaki tenâsübü çalışma konusu edindik? Bu sorunun cevabını vermeden önce iki sûrenin arka planını tanımakta fayda vardır. Bu iki sûre yaklaşık aralarında on üç yıl gibi bir zaman dilimi olması, Yûnus sûresinin Mekke döneminin son dönemine denk gelmesi ve kendi iç dinamiğinde yer-zaman-mekân hatta muhataplarının sosyal, kültürel ve zihni altyapılarının Tevbe sûresinin indiği zamandan farklı olması, Mekke'de

¹ Çalışmamızda kullanılan tüm mealler için bk. Mehmet Okuyan, Kur'ân: Meal-Tefsir (Geniş Açıklamalı) (İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2022); İsrâ 17/88.

uzun süren kıtlığın ardından bu sûrenin gelmesi, Tevbe sûresinin indiği koşulların Yûnus sûresine kıyasla çok daha başka olması, artık münafık tutumların yoğunlaştığı, bolluğun ve gücün yerleştiği çok daha konforlu yaşam standartlarının olduğu bir ortamın olması gibi birbirinden çok farklı zaman ve zeminde inmiştir. Kur'ân'ı Kerim'de tenâsüb var mıdır? sorusu asırlardır sorulan, tarihten bugüne değin muhtelif bakımdan çeşitli cevaplar² üretilen bir sorudur. Ancak bu alan, hakkında bütün detaylarını yoğun bir şekilde ele alan eserlerin üretilmediği de alandır. Biz de bu tür soru/sorulara cevap üretmek bağlamında farklı zamanlarda indirilen, nüzulde tersi olmasına rağmen resmi sıralamada önce Tevbe ardından da gelen Yûnus sûresini muhteva açısından tenâsüb ilminin incelemesine tabi tuttuk. Bu konuda görebildiğimiz kadarıyla bugüne dek buna benzer bu kapsamda bir eser yazılmamış olması bizi en çok zorlayan durum olmuştur.

Çalışmadaki amacımız bu konuda ilmi birikime katkı sağlamak ve bu konuda araştırma yapacak olan başka araştırmacılara bir numune sağlamaktır. Bir diğer amacımız ise bugüne değin bu konuda detaylı bir birikimin oluşmamış olması sebebiyle ilmi müktesebâta katkı sağlaması

² Bu konu hakkında geçmişten bugüne değin muhtelif müfessirler eser/eserlerinde çeşitli bakımdan bilgiler üretmişlerdir. Günümüzde de bu alanda yazılan tezler, ilmi makaleler vs. bulunmaktadır. Bu hususta yazılmış birtakım eserler için bk. Ali Yılmaz, *Fahrüddin er-Râzî'nin et-Tefsîru'l-kebir (Mefâtîhu'l-gayb) Adlı Eserinde Tenâsüb ve İncicâm* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996); İlhami Günay, *Kur'an-ı Kerim sureleri arasındaki münasebet (Tenasübü's-süver)* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996); Yıldırım Yalçın, *Elmalılı'nın "Hak Dini Kur'an Dili" isimli tefsirinde sûreler arası tenâsüb ve incicâm* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009); Şerif Gedik, *Keşşâf tefsirine göre âyet ve sûreler arasındaki münasebet ve âhenk* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014); Gülsüm Çevik, *Ömer Neseî'nin et-Teysîr adlı tefsirinde Tevbe sûresinin tahkik ve değerlendirmesi (126b-162a varaklar arası)* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Çağlar Yılmaz, *Ebu Hafs Ömer en-Neseî'nin et-Teysîr fi'l-Tefsîr'inde sureler arası münasebet / Munasabat al-Qur'an in Abu Hafs Omar an-Na Sâfi's al-Tayseer fi al-Tafsir* (Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022); Muhittin Eliaçık, "Belâgat Kitaplarında Mürâ'ât-I Nazîr'in (Tenâsüb) Tarif ve Tasnifi", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 2/4 (2013), 198-205; Sabri Demirci, "Kur'ân Ayetleri ve Sureleri Arasındaki Tenasüb (Fahrüddin Razi'Nin Tefsiri Mefatihü'l-Gayb Örneği)", *EKEV Akademi Dergisi* 62 (2015), 147-172; Burhan Çonkor, "İbnü'z-Zübeyr es-Sekafî'nin (v. 708/1308) Hayatı ve Surelerin Tertibi Meselesine Yaklaşımı", *Mütefekkir* 3/6 (2016), 251-271; Mustafa Öztürk, "Âdetü'l-Kur'ân: Kur'ân'ın İfade ve Üslup Örfü", *Trabzon İlahiyat Dergisi* 5/2 (31 Aralık 2018), 315-341; Ali Galip Gezgün, "'Âyetler Ve Sûreler Arasındaki Tenâsüb' İle 'Sûrelerin Tertibinin Tevkîfliği'Nin Kur'ân'ın 'Metin İçi Bağlam'I Açısından Önemi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 30 (2018), 1-47; Ersin Kabakçı, "Âyetler Arası Münasebet Meselesinin Tefsirlere Yansımalarının Tarihî Kökenine Yönelik Bir Sorgulama: Tefsîru Mukâtil Örneği", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2020), 420-442; Gülhan Maden, "Münâsebâtü'l-Kur'ân İlmi Çerçevesinde Mâide Suresinin Değerlendirilmesi", *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 3 (2022), 164-206.

bakımından peş peşe gelen sûreler arasındaki tenâsüb örneklerini tespit etmektir. Araştırmamızın temel iddiası Kur'ân'da tenâsübün var olduğu hatta sûrelerin rastgele olarak dizilmeyip bir amaca mebni olduğu dahası bu dizilimde dahi harikulade bir uyumun olduğudur. Bu doğrultuda, çalışmamızda, analiz, literatür taraması, tümevarım, tündengelim, mukayese gibi yöntemler kullanılmış olup tefsir külliyatında yer alan bilgiler ve yapılan diğer çalışmalar sentezlenerek değerlendirilmiştir.

1. Münâsebet İlmi ve Tenâsüb

1.1. Kavramsal Çerçeve

1.1.1. Lügat Anlamı

Sözlüklerde “nsb” kökünden türediği söylenen tenâsüb kelimesi bir şeyin başka bir şeye benzemesi;³ bir şeyin birbiriyle nispeti olmak, iki şey arasında ilişki olmak, akrabalık, yakışmak, uyumluluk, uygunluk;⁴ birbiri ardınca gelen kelimeler ya da cümleler arasında mana itibarıyla bir irtibatın olması⁵ gibi anlamlara gelmektedir.

1.1.2. Istılâhî Anlamı

Istılâhî anlamda münâsebât ve tenâsüb kelimeleri, tefsir usulü kavramları olup âyetler ve sûreler arasında icmal-tafsil, umumîlik-hususîlik, aklîlik-hissîlik vb. alâka çeşitlerinden biriyle veya sebep-müsebbeb, illet-mâlûl, benzerlik-zıtlık gibi zihnî bağlarla mâna irtibatını göstermek üzere kullanılmaktadır.⁶ Tenâsüb ilmi belâgât ilmine bağlı olmakla birlikte Kur'ân âyetleri arasındaki irtibatı, kelimelerin ve cümlelerin sıkı sıkıya birbirine bağlı oluşunu göstermeye çalışır.⁷

³ Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd Cevherî, *es-Sıhâh fi'l-luğa ve'l-'ulûm* (Beyrut: Dâru'l-Hadâratî'l-'Arabîyye, 1974), “Nsb”, 1/245; İbrâhim Mustafa vd., *el-Mu'cemu'l-vesît (Dâru'd-da'Ve, ts.)*, “Nsb”, 2/916.

⁴ Ebu'l- Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem el-Mısırî İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab* (Beyrut: Dâr Sâdır, 2003), “Nsb”, 14/117.

⁵ Bedruddin Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşi, *el-Burhan fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Ebû'l-Fazl İbrâhim Muhammed (Kahire: Dâru't-türâs, ts), 1/35.

⁶ Zerkeşi, *el-Burhan fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 1/35; Abdurrahman Celâleddin b. Ebîbekr es-Suyûtî, *el-İtkân fi 'ulumi'l-Kur'ân*, thk. Merkezi Dirâsâtî'l-Kur'âniyye (Medine: El-Mektebetü'l-'Arabîyyetü's-Su'ûdiyye, ts), 1/1840; Mehmet Faik Yılmaz, “Münâsebâtü'l-Âyât ve's-Süver”, *DÎA* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2020), 31/568.

⁷ Ebû'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hirbevî Bikâî, *Nazmü'd-dürer fi tenâsübi'l-âyât ve's-süver* (Kahire: Dâru'l-kitâbi'l-İslâmî, ts), 1/6.

1.2. Tenâsüb Çeşitleri

Tenâsüb ilmini Kur'ân'ı Kerîm açısından müfessirlerin iki ana başlık altında değerlendirdiğini söyleyebiliriz.

1.2.1. Âyetler Açısından Tenâsüb

Tanzîr: İki benzer hususun peş peşe zikredilmesidir. Tanzîr esasında birbirine benzeyen konuların ardı ardınca gelmesidir. *Yeryüzünde dört ay daha dolaşın! İyi bilin ki Allah'ı aciz bırakıcı değilsiniz; Allah ise kâfirleri rezil edecektir.*⁸ ...*Yüz çevirseniz, bilin ki siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz. O kâfir olanlara elem verici bir azabı müjdele!*⁹ âyetlerinde tanzîr vardır. Çünkü her iki âyette de kâfirler tarafından Allah'ın aciz bırakılmayacağı ifade edilir.

Mudaâdde: İki zıt hususun peş peşe gelmesidir.¹⁰ İmandan sonra küfür ifadelerinin; azapla ilgili âyetlerden sonra rahmet ve mağfiretle ilgili âyetlerin gelmesi gibi. *İşte onlar (muttakiler) Rableri tarafından doğru yol üzerindedir ve onlar kurtulanların ta kendileridir. Şüphesiz ki kâfir olanları uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, iman etmezler.*¹¹ Bu iki âyette görüldüğü üzere evvela muttakilerden ardından da kâfirlerden bahsedilmektedir. Bu durum bazen *Allah dar olarak da verir; bol olarak da verir.*¹² âyetinde olduğu üzere aynı âyet içerisinde de olabilir.

İstidrâd: Bedî' sanatlarından olan istidrâd¹³ bir konudan başka bir konuya geçip¹⁴ yeni konuyu eski konunun kapsamına almak,¹⁵ bir anlamda "yeri gelmişken söylenen söz"¹⁶ anlamına gelmektedir. *Ey âdemoğulları! Size edep yerlerinizi örtecek giysi ve süslenecek elbise indirdik (verdik). Hayırlı olan ise takvâ (duyarlılık) elbisesidir. İşte bu, (gerçeği) hatırlasınlar diye Allah'ın âyetlerindedir.*¹⁷ Bu âyet Hz. Âdem kıssasının anlatılageldiği yerde gündeme

⁸ Tevbe 9/2

⁹ Tevbe 9/3

¹⁰ Zerkeşi, *el-Burhan fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 1/40; Suyûtî, *el-İtkân*, 1/1481.

¹¹ Bakara 2/6

¹² Bakara 2/245

¹³ Muhammed b. et-Tayyib Ebû Bekr el-Bâkîllânî, *İ'câzü'l-Kur'ân*, thk. Seyyid Ahmed Sakr (Mısır: Dâru'l-ma'rife, ts), 103.

¹⁴ Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm (Abdüsselâm) b. Abdilvâhid b. Zâfir el-Mısri İbn Ebi'l-İsba', *Bed'u'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Şeref Hafnî (Mısır: Dâru Nahdâti Mısır, ts), 49; Suyûtî, *el-İtkân*, 1843.

¹⁵ Suyûtî Nisâ sûresi 172. âyeti örnek vererek Hristiyanların Mesih'i evlatlaştırmalarının kınandığı pasaja müşriklerin de melekleri evlatlaştırmaları istidrâd sanatıyla mevsubahis edilerek aynı kınamanın kapsamına dahil edilmektedir. Bu çıkarımın yapıldığı kısım için bk. Suyûtî, *el-İtkân*, 1/1836.

¹⁶ Ali Bulut, *Belâgat: Meânî - Beyân - Bedî'* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 323.

¹⁷ A'râf 7/26

getirilmekte; ardından yine kıssaya devam edilmektedir. Zemahşerî bu âyeti elbiselerin yaratılma nimetini ve çıplaklığın, alçaltıcı, rezil bir şey olduğunu göstermek hatta tesettürün takvanın en kıymeti haiz kapılarından biri olduğunu göstermek gibi bir amaca yönelik istidrâd (ara söz) kabilinden değerlendirmektedir.¹⁸

Temsîl:¹⁹ Temsîli iki gruba ayırabiliriz.

Teşbih-i Temsîli: Bu teşbihte benzeme yönü iki veya daha fazla unsurdan meydana gelir.²⁰ Ayrıca bu temsil türünde bir durumun başka bir duruma benzetilmesi söz konusu olup “meselü... ke-meseli...” kalıbında gelen temsillerdir.²¹ Nitekim *Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir...*²² âyetini bu tür teşbihe örnek olarak verebiliriz.

İstiâre-i Temsîliyye: İstiâre-i mürekkebe ve mecâz-ı mürekkeb isimleriyle de anılır. Mürekkeb benzetilenin mürekkeb benzeyen için kullanılmasıdır. Daha açık bir ifadeyle birden fazla kelime ile ifade edilen bir durumu, onun benzeri veya bazı yönlerinden onu andıran bir surete benzetme ve bunlardan ilkinin yerine ikincisini kullanma ile meydana gelen istiâre türüdür.²³ Bir bakıma alegorik bir anlatım tarzıdır.²⁴ Görebildiğimiz kadarıyla temsîli bir mecaz türü olarak “mecâz-ı temsîli” şeklinde ilk defa açıklayan Mecâzü'l-Kur'ân sahibi Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ'dır (ö. 209/ 824). Nitekim Ebû Ubeyde, *Binasını Allah'a karşı bir takvâ (duyarlılık) ve (Allah) rızası üzerine kuran kimse mi hayırlıdır, yoksa yapısını yıkılacak bir uçurumun kenarına kurup, onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine düşen kimse(ninki) mi?*²⁵ âyetin tefsirini takvâ üzerine kurulan binanın, küfür ve nifak üzerine kurulan binadan daha sağlam olduğunu; çünkü vadilerin selinden akıp giden bir uçurumun kenarında olduğu için üzerine yapılan binanın sağlam olamadığı şeklide tefsir ederek âyette mecâz-ı temsîli olduğunu söyler.²⁶ Aslında müellif bu açıklamasıyla da temsil istiaresini²⁷ kastetmiş olmaktadır. Ayrıca Zerkeşî de bu konuya temas

¹⁸ Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf hakâ'iki gavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vucûhi't-te'vîl* (Riyâd: Mektebetu Ubeykân, 1998), 2/435.

¹⁹ Zerkeşî, *el-Burhan fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 1/41.

²⁰ Ebû'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdîrahmân b. Ömer b. Ahmed el-Kazvînî, *el-İzâh fi 'ulûmi'l-belâga* (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, ts), 253-254.

²¹ Bulut, *Belâgat: Meânî – Beyân – Bedî'*, 209.

²² *إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أُنزِلَتْ مِنْ السَّمَاءِ* (Yûnus 10/24)

²³ Bulut, *Belâgat: Meânî – Beyân – Bedî'*, 250.

²⁴ İsmail Durmuş - İskender Pala, “İstiâre”, *DİA* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2001), 23/317.

²⁵ Tevbe 9/109

²⁶ Ma'mer b. Müsennâ Ebû Ubeyde, *Mecâzü'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Fuâd Sezgin (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1381h-1961m), 1/269.

²⁷ İstiâre aslında alakası teşbih olan mecazdır. Bk. Bulut, *Belâgat: Meânî – Beyân – Bedî'*, 236.

etmiş; İsrâ sûresinin ilk iki âyetini gündeme getirerek Hz. Peygamber'in (s.a.v.) gece yolcuğu ile Hz. Musa'ya kitap verilmesi âyetleri arasında "ne gibi bir bağlantı var?" sorusunu sormuştur. Devamında da Hz. Mûsâ'nın Rabbi'nin emriyle geceleyin Mısır'dan yola çıktığı gibi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) de geceleyin yola çıkmasını benzeterek iki âyet arasındaki tenâsüb işaret etmiştir.²⁸

Tehallus: Kısaca ifade etmek gerekirse konunun bölümleri arasında münasebet kurarak geçiş yapma sanatıdır.²⁹ Söz konusu geçişin iki tarafla da uyuşan hoş bir ifade ile olması hâlinde okuyucunun ilgisini çekip sözün devamını şevkle dinlemesini veya okumasını sağlayacaktır.³⁰ Meseleye örnek olması açısından Suyûtî'nin Kehf sûresi 98-109 arası verdiği misali paylaşabiliriz. Şöyle ki; Kehf sûresinde Zülkarneyn ve yaptırdığı set³¹ kıssası anlatılır. Ardından da (*Zülkarneyn*) "Bu, Rabbimden bir rahmettir. Fakat Rabbimin vaadi gelince, O bunu yerle bir eder. Rabbimin vaadi gerçektir." demişti.³² âyetinde tehallus olduğunu zikreder. Çünkü konu kıyametle seddin yerle bir edilmesine nihayetinde ahirete getirilmiştir. Devamındaki âyetlerde de sûra üflenmesi, haşır, mü'min ve kâfirlerin akıbetleri zikredilir.³³ Örnekte de görüldüğü üzere konu bir önceki konudan farklılaşmış ancak tenâsüb bozulmamıştır. Zira önceki konuda bozunculuk yapan kavimden (Ye'cûc ve Me'cûc) bahsedilmekte; onlara karşı yapılan seddi aşamayacaklarından, ancak Allah'ın va'di gelince onun yerle bir olacağından bahsedilmektedir. Âyetin devamında da Allah'ın va'di sıralanmaktadır.

1.2.2. Sûreler Açısından Tenâsüb

Sûre ile İsmi Arasındaki Tenâsüb

Sûreler isimlerini, ihtiva ettikleri kelimedenden veya ifade ettikleri manadan³⁴ yahut konu edindikleri topluluklardan³⁵ alırlar. Kadîm ulema sûreleri müstakil bölümler olarak algıladığı gibi bunun aksine sûreleri müstakil bölümler şeklinde değerlendirmeyip Kur'ân'ı bir bütün olarak düşünenler, sûreleri de ilgi konunun geçtiği âyetler olarak değerlendirenler

²⁸ Zerkeşi, *el-Burhân fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 1/42.

²⁹ Yahyâ b. Hamza el-Alevî, *et-Tirâzü'l-mütezammin li-esrâri'l-belâga* (Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, ts), 2/330-331.

³⁰ İsmail Durmuş, "Tehallus", *DİA* (İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011), 40/317.

³¹ Kehf 18/94-97

³² Kehf 18/98

³³ Suyûtî, *el-İtkân*, 1/1844.

³⁴ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 59.

³⁵ Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü* (İstanbul: İFAV, 2009), 102.

de olmuştur.³⁶ Sûre ile ismi arasındaki tenâsübe Tevbe sûresini örnek verebiliriz. Tevbe sûresinin pek çok ismi olmakla birlikte³⁷ bu sûrede müminlerin tövbekâr olmaları emir ve tavsiye buyurulduğu için bu isimle anılmıştır.³⁸

Sûrenin Başıyla Sonu (Metâli' ve Mekâti') Arasındaki Tenâsüb

Sûrelerin baş tarafıyla son kısmı arasındaki münâsebet Kur'ân'ın sırlı ifadelerindedir.³⁹ Sûrelerin iç bütünlüğünü göstermesi bakımından fevkalade bir öneme sahiptir. Öyle ki bazı âlimler bu konuya has müstakil eserler dahi kaleme almışlardır. Bu dediğimize Suyûtî'nin "Merâsîdü'l-metâli' fî tenâsübi'l-makâti' ve'l-metâli'" adındaki müstakil eserini örnek verebiliriz. Konuyla alakalı bu eserden Âl-i İmrân sûresini örnek getirebiliriz. Bu sûrenin ilk âyetlerinde (3-4) Ehl-i Kitâp'tan bahsedilmekte; son âyetinde ise ilk kısma uygun bir şekilde Ehl-i Kitâb'ın inanç tutumları mevzubahis edilmektedir.⁴⁰ Başka bir örnek vermek gerekirse Yâsîn sûresi 12. âyette ölümlerin diriltilmesinden bahsedilir; benzer şekilde sûresinin son âyetlerinden olan 78. âyette de müşriklerin ...Çürümüş kemikleri kim diriltebilir ki!... sözleri hatırlatılarak onların çarpık inanç durumları gündeme getirilir.⁴¹

Peş Peşe Gelen Sûreler Arasındaki Tenâsüb

Âyetler arası münâsebet arandığı gibi sûreler arası yani sûrenin öncesindeki ve sonrasındaki sûre ile tenâsübü de aranır.⁴² Ancak bu tür münâsebetin varlığını kabul etmek sûrelerin diziliminin tevkîfi olduğu kanaatinin kabulünü de gerektirir.⁴³ Zira sûrelerinin dizilimi Allah tarafından yapılmayıp icthâdî olan bir metinde bu kadar meşakkatli ve hassas bir çabayla mesai harcamak kıymeti haiz bir durum olmayacaktır.

Sûreler arası tenâsüb keşfetme çabası daha çok önceki sûrenin bitimi ile ardından gelen sûrenin başlangıcı üzerine odaklanmıştır. Örnek verecek olursak Mâide sûresi Allah'ın yerin ve göğün otoritesinin sahibi olduğu

³⁶ Suyûtî Beyhâki'den nakille "Bakara okudum, Âl-i İmrân okudum demeyin. Kur'ân'dan Bakara'nın geçtiği, Âl-i İmrân'ın geçtiği yeri okudum" şeklinde rivayeti nakleder. Ancak bu rivayete isnâdı zayıf şerhi düşer. Bk. Suyûtî, *el-İtkân*, 1/348.

³⁷ Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), 15/223.

³⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisî ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985), 3/1223.

³⁹ Zerkeşi, *el-Burhan fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 1/185.

⁴⁰ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyûtî, *Merâsîdü'l-metâli' fî tenâsübi'l-makâti' ve'l-metâli'* (Riyad: Mektebetü Dâri'l-minhâc, 1426h), 48.

⁴¹ Suyûtî, *Merâsîdü'l-metâli'*, 61.

⁴² Zerkeşi, *el-Burhan fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 1/37.

⁴³ Zerkeşi, *el-Burhan fî 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 1/38.

ifadeleri ile biter (120. âyet); En'âm sûresi de yeri ve göğü yaratanın Allah olduğu (1. âyet) ifadeleri ile başlar.⁴⁴ Peş peşe gelen sûrelerde sadece bitim-başlangıç uyumu değil de muhteva açısından da benzerlik olduğunu söyleyenler olmuştur. Nitekim er-Râzi, Enfâl sûresi ile Tevbe sûresi arasında muhteva açısından gerek uyum gerek zıtlık bakımından pek çok konuda tenâsübün olduğunu dile getirmiştir.⁴⁵ Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere ardı ardınca gelen sûrelerde gerek bitim-başlangıç uyumu aranabileceği gibi muhteva uyumu da aranabilir.

Âyetlerin baş tarafıyla son kısımlarının uyumu, sûrenin mukaddimesiyle geri kalanı arasındaki uyum, sûre içi uyum, bir âyetin Kur'ân'ın başka sûrelerindeki âyetlerle uyumu, müteşâbih (benzer manalı) âyetler, müphem âyetin başka yerde mübeyyen hale getirilmesi gibi pek çok başlıkta tenâsüb ilmi oluşmuştur. Konumuzun kapsamı dışına çıkmamak için yukarıda saydıklarımızla yetinmeyi uygun gördük.

1.3. Tenâsüb İlminin Önemi ve Zorluğu

Buradaki konuya Bikâî'nin *Nazmü'd-dürer fi tenâsübi'l-âyât ve's-süver* isimli eserindeki "sûrelerini ve âyetlerini birbirine uyumlu; fasılları ve maksatları birbirine benzer bir kitap indiren Allah'a hamd olsun"⁴⁶ sözleriyle başlamak isteriz. Nitekim bu konuda kaynak eser te'lîf etmiş kimseden sâdır olan bu ifadeler kendisinin bu konuya verdiği önemi göstermesi bakımından manidardır. Bu kitap asla bir büyü olmayıp⁴⁷ büyüleyici ve yüksek bir hitap gücüne sahip olan⁴⁸ bir kitaptır. Hal böyle olunca Kur'ân-ı Kerîm içerisinde münâsebet ve insicâm aramak fevkalade kıymetli bir uğraştır.

Münâsebat ilmi kıymetli bir ilimdir ancak dikkat gerektiren bir iş olduğu için pek az müfessir bu konuya ihtimam göstermiştir.⁴⁹ Muhtemeldir ki âyetler ve sûreler arası tenâsübü keşfetmek barındırdığı potansiyel zorluk sebebiyle pek çok müfessiri bu konuda derinlemesine araştırma yapmaktan alıkoymuş hatta onların müstakil eserler telif etmelerini engellemiştir.⁵⁰

⁴⁴ Bu tür tenâsüb örnekleri için bk. Zerkeşi, *el-Burhan fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*, 1/38.

⁴⁵ Râzi, *Mefâtihu'l-gayb*, 15/223-224.

⁴⁶ Bikâî, *Nazmü'd-dürer fi tenâsübi'l-âyât ve's-süver*, 1/2.

⁴⁷ Ahkâf 46/7-10

⁴⁸ Bikâî, *Nazmü'd-dürer fi tenâsübi'l-âyât ve's-süver*, 1/2.

⁴⁹ Suyûtî, *el-İtkân*, 1/1836.

⁵⁰ Faruk Tuncer, "Tenasüb (Tematik) Merkezli Tefsirlere Genel Bir Bakış", *Tefsire Akademik Yaklaşımlar*, ed. Mehmet Akif Koç (Ankara: Otto Yayınları, 2013), 246.

2. Tevbe ile Yûnus Sûresi Arasındaki Tenâsüb Örnekleri

2.1. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) İnsanlar İçindeki Konumu Bakımından

Şüphesiz ki size kendinizden öyle bir Elçi gelmiştir ki... (Tevbe 9/128)⁵¹

...İçlerinden bir adama... vahyettik... (Yûnus 10/2)

Tevbe sûresinin 128. âyetiyle Yûnus sûresinin 2. âyeti doğrudan alakalıdır. Nitekim Tevbe sûresinin 128. âyetinde Hz. Peygamber'in beraber yaşadığı toplumun kendi içinden bir kimse olduğu ifade edilmiş; aynı şekilde Yûnus sûresi 2. âyette de kelimeler farklı olsa bile aynı anlam ifade edilmiştir. Bu bakımdan iki âyet arasında oldukça açık bir benzerlik vardır. Tevbe sûresinin zikrettiğimiz âyeti ve çevresinde ulvî özellikleri zikredilen Hz. Peygamber'e (s.a.v.) iman edilmesi gerektiği zikredilir; ardından da Yûnus sûresinde indirilen kitap ve gönderilen peygamber gündeme getirilmektedir.⁵² Ayrıca 128. âyette *...sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size düşkündür, size karşı şefkatli ve merhametlidir* ifadeleri geçerken Yûnus sûresinin 2. ayetinde *...Rableri katında iman edenler için (yüksek) bir doğruluk makamı olduğunu müjdele* ifadeleri geçer.

Tevbe sûresinin 128. âyetinde zımnen inanların ahirette zor anlar yaşaması yahut da zor anlar yaşama ihtimali Hz. Peygamber'i (s.a.v.) sıkıntıya sokar anlamı varken Yûnus sûresi 2. ayette Hz. Peygamber'e (s.a.v.) dünyada iman eden kimselerin ahirette çok yüksek bir makam elde edecekleri müjdelenmekte; elçinin ve iman edenlerin endişelenmemeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Nitekim Tevbe sûresinin ilgili âyetini dikkate aldığımızda Resûlullah'ın ilahi ahlak ile mütehallik olduğu için iman edenlere raûf ve rahîmdir; haliyle getirdiği din de bütün yönleriyle iman edenler için tıpkısıyla nimet ve rahmettir.⁵³ İşte vahyin özeti de şudur: Muhalif davrananlara elim akıbetlerini hatırlatmak, inananlara ise emin akıbeti müjdelemek.⁵⁴

2.2. Zamanla İlgili Unsurların Yaratılmasındaki Hikmet Bağlamında

Gökleri ve yeri yarattığı günde Allah'ın kitabına (yasa) göre Allah katında ayların sayısı on iki olup, bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu doğru dindir (yasadır). Onlarda (haram aylar konusunda) kendinize haksızlık etmeyin ve onlar nasıl sizinle topyekûn savaşıyorlarsa siz de müşriklerle topyekûn savaşın! Bilin ki

⁵¹ Bu başlıktan itibaren ilgili âyetlerin sûre/âyet numaraları, tenâsüb ilişkisi gösterilmeye çalışılan âyetlerin hangi sûrede geçtiğinin rahatça fark edilmesine katkı sağlaması bakımından metin içinde gösterilmiştir.

⁵² Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr fi'l-Akîdeti ve's-Şerîati ve'l-Menhec* (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 2009), 6/97.

⁵³ Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Azim Dağıtım, 2007), 4/434.

⁵⁴ İbrâhim Seyyid Kutub, *Fi Zılâli'l-Kur'an* (Kahire: Dâru'n-Neşr, ty), 3/1760.

Allah muttakîlerle (duyarlı olanlarla) beraberdir. (Tevbe 9/36)

(Haram ayları) ertelemek (sayısını artırmak), sadece küfürde bir artış (sebebi)dir. Onunla, kâfir olanlar saptırılır. (Müşrikler) o (haram ayı)nı bir yıl helal sayarlar, bir yıl haram sayarlar ki Allah'ın haram kıldığı'nın sayısını denk getirsinler ve (böylece) Allah'ın haram kıldığı'nı helal kılsınlar... (Tevbe 9/37)

Bu âyetlerde göklerin, yerin, ayların hatta haram ayların belli bir yasaya göre yaratıldığı ifade edilir. Ancak birtakım çekinceler, korkular, muhtelif menfaatler vs. gereği özellikle bağlamı dikkate aldığımızda savaştan kaçmak için haram aylarda birtakım haksız düzenleme teşebbüslerinin⁵⁵ kâfirce bir davranış olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda Allah'ın haram kıldığı şeyi kendilerine helal kılma teşebbüsleri⁵⁶ küfür eylemi olarak tanıtılmakta; dahası bu ve benzeri eylemler yaptıkları için kâfirlerin yoldan çıktıkları belirtilmektedir. Kur'ân, bu tür teşebbüslerde bulunmakla Ehl-i Kitâb'ı da şirk bağlamında müşriklerle aynı düzleme getirmektedir. Tevbe sûresinin ilgili âyetlerini siyâk ve sibâk açısından değerlendirdiğimizde önceki âyetleri sonraki âyetlere bağladığını görürüz. Bu bakımdan bu ifadeler Müşriklere ve Ehl-i Kitâb'a karşı yapılacak İslâmî bir hareketin ve umumî bir cihadın önüne dikilen engelleri izale eden âyetleri kaynaştırmaktadır.⁵⁷

Ancak Yûnus sûresinin 5. âyetinde *Güneşi ışık kaynağı, ayı da parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona (aya) birtakım evreler belirleyen O'dur. Allah bunları ancak bir amaçla yaratmıştır. Bilen bir kavme ayetlerini açıklamaktadır.* (Yûnus 10/5) şeklindeki içerikle yılların hesabının belli bir kurala göre belirlendiği, Tevbe sûresinin 37. âyetine işaretle müşriklerin ilave ettikleri "artık aylar"⁵⁸ olmaksızın Allah'ın onları eksiltip çoğaltılmayacak mesafelerle takdir ettiği,⁵⁹ ve Allah'ın bütün bunları esaslı bir gaye ile yarattığı belirtilmektedir. Dahası Tevbe sûresinde kâfirlerin ayların hesabında oynama teşebbüsleri gündeme taşınırken Yûnus sûresinin 5. âyetinde söz, ayların ve

⁵⁵ Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî, *Tefsîru Süfyân es-Sevrî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1983), 126; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmet Muhammed Şâkir (Müessesetü'r-Risale, 2000), 14/247; Ebû Muhammed 'Abdurrahmân b. Muhammed İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-'azim*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib (Sidon: el-Mektebetü'l-'asriyye, ts), 6/1794.

⁵⁶ Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'Uyûn*, thk. Abdulsûd b. Abdurrahîm (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ty), 2/360.

⁵⁷ Seyyid Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 3/1651; Benzer bir açıklama için bk. Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, 5/551.

⁵⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/43.

⁵⁹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 15/23.

yılların hesabının yapıldığı kamere ve günlerin hesabının yapıldığı güneşe⁶⁰ getirilerek zımnem, değil ayların hesabında değışiklik, günlerin dahi hesabında bir değışiklik yapılamayacağı ifade edilmektedir.

Ayrıca Tevbe sûresinin 36. âyetinde *ve'lemû* (bilin ki) ifadesiyle Allah'ın muttakilerle birlikte olduğunu; devamındaki 37. âyetle de kâfirlerin kötü işlerinin kendilerine hoş geldiği yani kendi yanlışlarını kendilerine iyi olarak bildirdikleri için Allah'ın onları doğru yola ulaştırmayacağı belirtilmektedir. Bu iki âyetten ortak çıkarımla söyleyebiliriz ki vahyin sunumuyla yola çıkmayıp kendi doğrularını hakikat belleyenlerin hakikat namına yürüyecek doğru yolları yoktur. Ancak Yûnus sûresi 5. ve 6. âyetlerde ayların oluşumunun keyfe keder olmayıp bir amaca muttali olduğu ifade edilmiş; bunu hak ve hakikati kavrayanların anlayacağı, *li kavmin ye'lemûne* yani hakikati Hakk'ın sunumuyla bilen bir kavmin bu delilleri kavrayabileceği; dahası bu sûrenin 6. âyetinin sunumuyla zamanın oluşumu için gece ve gündüzün bu değışimini muttaki olanların görebileceği ifade edilmektedir. Ayrıca yaratmadaki, emirlerdeki ve nehiyelerdeki hikmeti kavrayan gönüller buna uygun davranış sergileyebilirler. Bu idrake ulaşmamış zihinler kendi heva ve hevesleri uğruna emirleri ve nehiyeleri deforme etmeye tevessül ederler. Hüküm ve hikmet bağlamını göz önünde tuttuğumuzda Yûnus sûresinin ilgi âyetinin bağlamını, siyâk ve sibâkını da dikkate aldığımızda söz ahiret hayatına getirilmekte; iyi işler yapanlara adaletle hükmedileceği ve onların nimetlerle dolu cennetlerle ödüllendirilecekleri (9/9); kötü işler yapanlara ise elem verici bir azap verileceği bildirilir (10/4, 8). Başka bir deyişle zamanın ele alındığı iki sûredeki ilgili ayetlerin bağlamını dikkate alarak söyleyebiliriz ki kötü işleri kendilerine güzel gösterilip Allah'ın doğru yolu nasip etmediği kâfirler topluluğunun (9/37) akıbeti cehennem azabıdır (10/4, 8).

2.3. Haksız Kazanç ve Neticesi Hakkında

Ey iman edenler! (Bilin ki) hahamlardan ve rahiplerden birçoğu insanların mallarını batıl yollarla yiyorlar ve (insanları) Allah yolundan engelliyorlar. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda infak etmeyenler (vermeyenler) var ya, işte onlara elem verici bir azabı müjdele! (Tevbe 9/34)

O gün cehennem ateşinde (bu biriktirilen şeylerin) üzeri kızdırılacaktır ve bu (birikim)lerle onların alımları, yanları ve sırtları dağlanacaktır. (Kendilerine şöyle denecektir): "İşte bu, kendiniz için biriktirdiğiniz (servet)tir. Artık yığılmış olduğunuz

⁶⁰ Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, thk. Sami b. Muhammed Sellâme (Yy: Dâru Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevdî, 1420), 4/248; Benzer bir açıklama için bk. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/115.

şeylerin (azabını) tadın! (Tevbe 9/35)

Tevbe sûresinin 34. ve 35. âyetlerinde hahamların ve rahiplerin birçoğunun bâtil (haksız) yollarla insanların parasını yediği, insanları Allah'ın yolundan ayırdıkları; dahası infak etmedikleri, bu yüzden de asıl müjdelerinin elem verici bir azap olduğu bildirilir. Bu âyetten hemen sonra da elem verici azabın ne olduğu onlara haber verilmektedir. Aslında dünya hayatında sırf mal ve mülkü kendilerinin sanıp da o malları kendi yanına alan ve onların başkasına gitmesine mâni olanlara⁶¹ ve bunlarla Allah yolunda harcama yapmayanların tutumuna karşılık Yûnus sûresinin *Dikkat edin! Göklerde ve yerde olan her şey yalnızca Allah'a aittir. Dikkat edin! Allah'ın vaadi gerçektir fakat onların çoğu bilmez.* (Yûnus 10/55) âyetinde sadece yerde değil göklerde de ne varsa hepsinin sahibinin Allah olduğu vurgulanmaktadır. Burada bir kez daha onlar gibilere ihtar çekilmekte; mesaja evrensel bir boyut kazandırılarak bu gibi tutuma sahip insanların başlarına gelecek olan azabın gerçek olduğu yeniden haber verilmektedir.

Yukarıdaki bilgilere ilaveten Tevbe 9/34'te *kesîren min* "...den birçoğu) ifadesine karşılık Yûnus 10/55'te *ekserehum* (onların çoğu) ifadesi zikredilerek ortak bir gayede Allah tarafından bildirilenleri "bilmek" işlerine gelmeyenler, batıl yolla kazandıkları malları fidye olarak vermeye teşebbüs etseler dahi azap konusunda onların yaptıklarının aksine yani onların insanların mallarını haksız yolla elde etmelerine⁶² rağmen onlara "haksızlık" yapılmayacağı, azapta dahi onlara adaletle muamele edileceği vurgulanmaktadır ("*Haksızlık eden kişi yeryüzündeki (her şeye) sahip olsaydı (azaptan kurtulmak için) elbette onu fidye olarak verirdi. Azabı gördüklerinde, pişmanlık gizlemiş (veya pişmanlıklarını açıklamış) olacaklardır. Aralarında adaletle hükmedilecektir ve kendilerine haksızlık edilmeyecektir* (Yûnus 10/54)."⁶³ Çok çarpıcıdır ki ta Yûnus sûresinin ilk âyetinde Kur'ân'ın hükümlerinin hikmetinden bahsedilmekte; tam da burada Tevbe sûresinin ilgili âyetinde zikredilen hükmün hikmetli yanı Yûnus sûresinin mezkûr âyetinde gündeme getirilmektedir. Mal ve mülk hırsı hatta haksız yolla elde edilecek kadar hırs kaplamış yüreklere karşın Yûnus sûresinin *De ki: "Ancak Allah'ın lütfu ve merhametiyle, işte bunlarla sevinsinler! Bu, onların (dünya malı olarak) topladıklarından daha hayırlıdır."* (Yûnus 10/58) âyetinde Allah'ın lütuf ve merhametine mazhar olmanın dünya malından çok daha hayırlı olduğu hikmetli bir biçimde ifade edilmektedir. Tevbe sûresinin ilgili âyetleri ile buradaki 58. âyeti karşılaştırdığımızda *kenz* "mal yığılma"nın karşısında *fazl* "ihşân" kavramını görürüz. Aynı şekilde Yûnus 58. âyetteki

⁶¹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 16/43.

⁶² Tevbe 9/34.

⁶³ وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ ۗ وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ ۗ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

fazl kavramı Tevbe 28. âyette⁶⁴ de geçer. Allah'ın dilediği takdirde kendi lütfundan/ihsanından herkesi zenginleştirebileceğinden bahsedilir. Netice itibariyle sevinilecekse Allah'ın bir lütfu ve merhameti olan İslâm'la ve Kur'ân'la dahası onun verdiği rızıkla⁶⁵ (Yûnus 10/59) sevinilmeli; bu, onlar için biriktirmiş oldukları dünyanın geçici mallarından ve hazinelerinden (kenz) çok daha hayırlıdır.⁶⁶ Son olarak âyette *febizâlike* ifadesi Allah'ın fazlı ve rahmetine tekrar gönderme olup te'kîd maksatlıdır. Kısacası sevinecekse insan sadece bununla sevinmelidir.⁶⁷

2.4. İnançsızlığın Pislik Olması Bakımından

Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir... (Tevbe 9/28)

Allah'ın izni olmadan kimse inanamaz. Akıllarını kullanmayanlara pislik verir (yağdırır). (Yûnus 10/100)

Tevbe sûresinin 28. âyetinde müşriklerin pis olduğundan bahsedilmektedir. Çünkü onlar şirk koşmakta ve şirk de pislik konumundadır.⁶⁸ Ayrıca mezkûr âyette teşbîh-i belîğ⁶⁹ sanatı vardır. Benzetme edatı ve benzetme yönü hafzedilmiş olup, âyet "inanç/itikat pisliğindeki neces (pislik) gibidirler"⁷⁰ anlamına gelmektedir. İlâveten bu âyet pislik nitelemesine sadece müşrikleri değil bütün kâfirleri de almaktadır.⁷¹ Ancak onların pis olmalarının sebebi ise Yûnus sûresinin 100. âyetinde akıllarını kullanmamaları olarak gerekçe gösterilmektedir. Yûnus sûresinin ilgili âyetinde pislik nitelemesinin kapsamına girenlerin akıllarını kullanmayıp iman etmeyenler olduğu zikredilir. Böylelikle Tevbe sûresinin ilgili âyetinde müşrikler için kullanılan kavram burada evrensel bir mesaj haline dönmüş olmaktadır. Ayrıca Tevbe sûresinin 95. âyetinde bu kez münafıklar için ... أَنَّهُمْ رَجَسٌ... (...çünkü onlar pistir...); aynı sûrenin 125. âyetinde bu kez kâfirler için. *وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ (Kalplerinde hastalık olanların ise, pisliklerine pislik katmış, böylece kâfir olarak ölüp*

⁶⁴ ...وَأَنْ حَفَّتْ عَلَيْهِمْ عَيْلَةٌ فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۗ إِنَّ شَاءَ...
...

⁶⁵ Buradaki rızık kavramı yalnızca gıda ve yiyecek anlamında değil, Allah'ın insana ihsan ettiği yiyecek, çocuk, bilgi, kanun vs.'yi kapsayan oldukça geniş kavramdır. Detaylı bilgi için bk. Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayanî vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2022), 2/342.

⁶⁶ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 15/105.

⁶⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 17/123; Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, 6/214.

⁶⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/30.

⁶⁹ Teşbih ve onun kısımlarından olan teşbîh-i belîğ hakkında detaylı bilgi için bk. Bulut, *Belâgat: Meânî – Beyân – Bedî'*, 194-204.

⁷⁰ Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, 5/514.

⁷¹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 16/25.

götmüşlerdir.).⁷² Buradaki “pisliklerine pislik katmış”tan kasıt “inkârlarını daha da artırmış”⁷³ anlamına gelmektedir. Bu üç âyeti birlikte değerlendirdiğimizde aslında üçü de birbirini açıklar ve destekler niteliktedir. Bütün bu bilgilere ilave olarak “rics” kelimesinin hem sözlük anlamında hem de Kur’ân’daki diğer kullanımlarında bu anlam mevcuttur. Şöyle ki: Bu kelime sözlükte “haram”, “kötü eylem”, “azap”, “lanet” ve “küfür” anlamlarına gelmektedir.⁷⁴ Kur’ân-ı Kerîm’de ise Mâide 5/90., En’âm 6/145., Tevbe 9/95., Yûnus 10/100. ve Hacc 22/30. âyetlerde “pislik”; En’âm 6/125. ve A’râf 7/71. âyette “azap”; Tevbe 9/125. âyette “inkâr/küfür”; Ahzâb 33/33. âyette ise “günah, yanlış eylem” anlamlarına gelmektedir. Tevbe sûresi 9/28. âyetteki *neces* kelimesinin *rics* kelimesiyle aynı anlama geldiğini⁷⁵ de göz önüne aldığımızda Yûnus sûresi 100. âyetteki mesajı dikkate alarak vahye uymayanların akıllarını kullanmadıklarını, pek akıllı ve mantıklı işler yapmadıklarını, akıllarını vahyi anlamaya değil de onu anlamamaya kullandıklarını ve vahyin anlaşılmasını engellemeye çalıştıkları için birer pislik olduklarını, kendi pisliklerinde debelenip durduklarını, sırf kendi akılsızlıkları yüzünden ahirette azaba sürüleceklerini söyleyebiliriz. Burada Yûnus sûresi 100. âyet bir bakıma Tevbe sûresi 28, 95 ve 125. âyetlerde geçen hükmün hikmetini ve gerekçesini tam da Yûnus sûresinin ilk âyetinde belirtilmiş olduğu üzere açıklamış olmaktadır. Ayrıca manevi manada pis oldukları ifade edilen bu kimselerin modern tıp literatüründe fantozmi⁷⁶ olarak isimlendirilen durum gereği maddi olarak ortamda pislik olmamasına rağmen, hissî olarak sanki burunlara pislik kokusu geliyormuş gibi de bir etki uyandırabilmektedir. Bu durum Kur’ân’ın eşsiz üslubunun örneklerinden sadece birisidir.

2.5. Dünya Hayatının Ahirete Tercih Edilmesi Hakkında

Ey iman edenler! Size ne oldu ki “Allah yolunda savaşa çıkın!” dediği zaman yere çakılıp kalıyorsunuz! Dünya hayatını ahirete tercih mi ediyorsunuz! Dünya hayatının geçimliği (yararı) ahirete göre azdır. (Tevbe 9/38)

⁷² Âyetteki hastalık kelimesi şirk, nifâk anlamına gelmektedir. Bk. Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân fi Tefsîri’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Tâhir İbn ‘Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, ts.), 5/113.

⁷³ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 14/578; Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 16/237; Zuhaylî, *et-Tefsîru’l-Münîr*, 6/87.

⁷⁴ Ebu’l- Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem el-Mısırî İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab* (Beyrut: Dâr Sâdır, 2003), “Rcs”, 6/94.

⁷⁵ Ebu’l- Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem el-Mısırî İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab* (Beyrut: Dâr Sâdır, 2003), “Ncs”, 6/226.

⁷⁶ Hayali kokular alma, ortamda bir koku uyararı yokken zihnimizin koku algılaması. Detaylı bilgi için bk. Mustafa Mert Başaran - Merve Bacanlı, “İlaçların Neden Olduğu Tat ve Koku Alma Bozuklukları”, *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care* 14 (2020), 156.

Tevbe sûresinin 9/38. âyetinde dünya hayatını tercih etmekten; dolayısıyla dünya hayatının menfaatinden ötürü savaşa çıkmaktan geri durma gündeme getirilmektedir. Âyet-i kerimenin nüzul ortamına baktığımızda *infirû* emrinin yani topluca seferberlik emrinin⁷⁷ geldiği vaktin, sefere çıkış için zor koşulların olduğu yaz mevsimine isabet ettiğini, tam da hurma hasadı zamanına denk geldiğini, insanların gölgeyi arzu ettikleri bir ortam olduğunu görürüz.⁷⁸ Ayrıca Bizans ordusuna karşı sefer hazırlığı olduğu için ordunun kalabalık oluşu ve gidilecek olan mesafenin uzak oluşu hem bedeni hem de maddi külfet gerektireceğinden bu hususta emre muhatap olan Ashâbın ayaklarının adeta yere çakılıp kaldığını da görürüz.⁷⁹ Ancak bu durum karşısında âyetteki *essâkaltüm* ifadesindeki tevbihi inkâr üslûbunu⁸⁰ dikkate alarak⁸¹ *infirû* emrine rağmen yere çakılı kalmanın kabul edilebilir bir durum olmadığı, aynı zamanda da bu durumun kınandığı vurgulanmakta; âyetin sonunda ise dünya hayatındaki kazancın ahirete kıyasla pek de kıymetli olmadığı ifade edilmektedir.

Yukarıdaki durumu daha geniş perspektifte ele alacak olursak Tevbe sûresinin özellikle ilk bölümü müşriklere ihtar ve çeşitli tehditleri, Müslümanlar bakımından da anlaşmayı bozan kâfirlerle savaş yapılması emrini ihtiva etmektedir. Özetle anlaşma yapıp da anlaşmaya sadık kalmayan müşriklere yolları ayırma, anlaşmaya sadık kalanlarla aynen yaşamaya devam; güvence dileyen müşriklere yardım etme, dürüst davrandıkları müddetçe onlara karşı dürüst olma, tövbe edip imanının gerekliliklerini yerine getirenlerle kardeş olma, yeminlerini bozup dine dil uzatanlarla savaşma, savaşı başlatan taraf olmayıp düşman tarafın başlattığı savaştan korkup kaçmama, Allah'ın mescidlerini ma'mûr etme, Allah yolunda gerek malla gerek canla cihâd (fedakârlık) etme, kâfirlerin asla dost edinilmeyeceği, pislik olan müşrikleri Mecid-i Haram'a yaklaşturmama ve benzeri hükümleri bünyesinde barındırmaktadır. Aslında bu sûrenin ana temasını bu gibi hükümler barındırmaktadır. Başka bir deyişle ifade edecek olursak insana zor da gelse, nefsi zorlayacak durumda bile olsa, insanın

⁷⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/344.

⁷⁸ İbn Ebi Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azim*, 6/1796; Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsîr* (Beirut: Mektebetü'l-İslâmî, 1404), 3/436; Ebu'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm Hâzin, *Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzîl* (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1979), 3/93.

⁷⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 16/61.

⁸⁰ Ebussuûd Efendi, *İrşâdü'l-Aklî's-Selîm ilâ Mezaya'l-Kitabî'l-Kerîm* (Beirut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, ts), 4/65; Bu üslup hakkında detaylı bilgi için bk. Bulut, *Belâgat: Meânî – Beyân – Bedî'*, 121.

⁸¹ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-âne 'alâ ma'rifeti ba'zî me'âni kelâmi rabbine'l-hakîmi'l-habîr* (Beirut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, ts), 1/483.

önünde tufan gibi sel gibi sıkıntılar dahi olsa Allah emri diye emre tam itaat edip asla hiçbir şeyden korkmayanların, sadece Allah'tan korkup O'na tevekkül edenlerin yaptıkları fedakârlığın mutlaka misliyle karşılığının verileceği bildirilmektedir. Burada geçen durumlar daha evrensel boyutta hatta mesaj ve ibretler içerecek şekilde Yûnus sûresinin genelinde gerek kıssalarla gerek darb-ı meselle gerek de genel mesajlarla yeniden ele alınmaktadır. Yûnus sûresinin:

Bizimle karşılaşacaklarını ummayanlar, dünya hayatına razı olup onunla huzur bulanlar ve âyetlerimizden habersizmiş gibi davrananlar var ya, İşte kazanmakta oldukları (günahlar) yüzünden onların barınağı ateştir! (Yûnus 10/7,8) âyetleriyle Tevbe sûresinin ilgi âyetini dikkate alarak kısaca ifade edebiliriz ki adeta savaştan bir nevi ölümden kaçtığını düşünen insan Allah ile karşılaşmayacağını mı zannediyor. Ahirete rağmen dünyanın, aldatıcısı süs ve güzelliklerine gönül bağlayan⁸² hatta bedensel zevklerini aramakla meşgul olan⁸³ nankör insanın razı olduğu dünya hayatının ahirette kendisinin azabına konu olmayacağını mı zannediyor. Ayrıca Yûnus sûresinin 8. ve 9. âyetlerini de dikkate alırsak kazanmakta oldukları şey aslında ateştir. Her ne kadar savaştan kaçarak bir şey kazandıklarını, hatta canlarını muhafaza altına aldıklarını, sanki ölmeyecekmişler hissine kapıldıklarını sanıp dursalar da asıl kazandıkları şey inkârcılar için ebediyen hiç ölmeyecek gibi olan cehennem ateşidir. Hâlbuki iyi olanlar imanları sebebiyle Tevbe sûresinin ilk âyetlerinde de geçtiği üzere savaştan dahi kaçmayıp mallarını ve canlarını Allah yolunda seve seve harcayanlardır. Nitekim onlar nimetlerle dolu cennetlerde (Tevbe 9/21; Yûnus 10/9) altından ırmaklar akan yerde olacaklardır. Ancak rahatlık arzusu, dünya ile yetinme güdüsü,⁸⁴ cihattan kaçınma isteği gibi durumlardan ötürü savaşa katılmayanların özrü dahi kabul edilmeyecektir (... فَالَّذِينَ تَعْتَذِرُونَ بِنُؤْمِنٍ لَكُمْ...). Çok anlamlıdır ki bir tarafta dünya nimeti için imanı yani ilahi talimatı reddedip dünyaya razı olan kimselere akıbette ateş azabı ve yokluk; diğer tarafta da dünyadaki nimetleri tam da hasat zamanı geride bırakıp Allah yoluna koşanlar ve onlara akıbette hayal dahi edemeyecekleri nimetlerin ödül olarak verilmesi vardır. Ayrıca Tevbe sûresi 38. âyetteki *أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ* ifadesinin başındaki istifham edatını tahkir/küçümseme anlamında alırsak ahirete rağmen dünyaya tamahın ilâhî bir üslupla küçümsendiğini görürüz.

⁸² Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, 15/25.

⁸³ Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Nûriddîn Alî b. Âdil en-Nu'mânî ed-Dimaşki İbn Âdil, *el-Lübâb fi 'ulûmi'l-Kitâb*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1419), 10/268.

⁸⁴ Mâverdî, *en-Nûket ve'l-Uyûn*, 2/362.

Burada dikkat çeken başka bir durum ise mezkûr ifadedeki *razâtum* (*rıza*) ifadesidir. İlk bakışta razı olmak istemek anlamında *irâde* kelimesiyle anlamdaş olsa da *rızâ* geçmişe; *irâde* ise geleceğe dönük bir kullanımdır.⁸⁵ Bu ifadedeki ince detayı da dikkate aldığımızda seferberlik emrine rağmen dünyaya razı olanların geleceğe yani ahirete dönük hiç de beklentilerinin olmadığını, bir gün yitip gidecek olan dünya hayatına yatırıp yaptıklarını, bu yaklaşımlarının da vahiy üslubuyla küçümsenerek eleştirildiğini görürüz. Ancak dünya saadeti ahiret saadetine kıyasla, tıpkı damlanın denize oranı gibidir. Hâlbuki bu azıcık kötülük için çok büyük olan hayrı terk etmek bir cehaletten hatta akılsızlıktan başka bir şey değildir.⁸⁶

Ayrıca Tebuk savaşının ele alındığı bu sûrede bu savaşın yazın en sıcak zamanda olacağını hesaba kattığımızda savaş ortamında susuzluğun mukadder olduğunu söylemek abesle iştigal olmayacaktır. Lakin Yûnus sûresi 10/9. âyetin sonu çok anlamlı bir şekilde “altından ırmaklar akan cennet” ifadesiyle dünyada Allah için susuzluğu göze alanlara ahiret yurdunda Allah’ın asla susuzluk yaşatmayacağı ilan edilmektedir. Yunus suresi 7. âyetteki *رَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنَّنُوا بِهَا* *dünya hayatına razı olup onunla huzur bulanlar* ifadesi *rızâ* ve dünyaya tamah bağlamında Tevbe 38. âyetle birbirini tamamlar mahiyettedir. Nitekim Tevbe ve Yûnus sûresinin ilgili âyetleri aynı neticeyi verecek şekilde anlamdaş olmakta; aralarında hüküm-hikmet bağlamında muhteşem bir tenâsüb oluşturmaktadırlar. Zira dünyaya tamah etmeyenler gerçek tatminin nimete ulaşmakta değil, nimeti verene kavuşmakta olduğunu göreceklerdir.⁸⁷

2.6. İnkârcılara Karşı Dik Duruş ve Allah’a Tevekkül Bağlamında

Tevbe sûresi genel anlamda üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde temel olarak müşriklere karşı takip edilecek yeni politika (1-37. âyetler) bildirilmektedir. İkinci bölümde kâfirlerin ihanet edenleriyle savaşılmaması gerektiğine vurgu yani bir bakıma aktif olarak cihada katılmaya teşvik, birtakım sebeplerle Allah yolunda savaşmaktan korkup geri duranların hatta işi ağırdan alıp umursamaz davrananların paylanması ve Allah’ın dini için hiç kimsenin yardımına ihtiyacı olmadığı belirtilmektedir (38-72. âyetler). Burada dikkat çeken nokta kişilerin dünya malı ile imtihan edilmesi; Allah emretti diye kişilerin mallarından, canlarından seve seve vazgeçip vazgeçmeyeceklerinin sınanmasıdır. Hatta inananların elinden kâfirlere ceza verilmesi; bu emir yerine getirilirken dahi Allah’ın müminlere

⁸⁵ Mâverdi, *en-Nüket ve'l-'Uyûn*, 2/362.

⁸⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 16/61.

⁸⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/498.

yardım edeceğinin belirtilmektedir. Üçüncü bölüm ise Tebük dönüşü nazil olmuş olup bu kısımda münafıklara uyarılar sıralanmakta; sefere katılmayan mü'minler azarlanıp gerçek manada inanmış olup o ya da bu sebepten dolayı savaşa katılmayanların affedilip bağışlandığı gündeme getirilmektedir. (73-129. âyetler).⁸⁸ Netice itibariyle sûre şefkatli ve merhametli olan, hatta müminlere karşı pek düşkün olan Hz. Peygamber'e (s.a.v.) uyulması gerektiği; kâinatın yegâne sahibi olan Allah'a tevekkül edilmesi ve O'na güvenilmesi gerektiği ile biter. Aşağıda temas edeceğimiz üzere Yûnus sûresinde de aynı durum hem Hz. Nûh hem de Hz. Mûsâ kıssalarıyla gündeme getirilir. Ayrıca Tevbe sûresi 70. âyette Hz. Nûh'a gönderme yapılır; Yûnus sûresi 71. âyette ise Hz. Nûh kıssasında iman-tevekkül bağlamında içerik sunulur. Sonuç itibariyle peygamberine inanıp Allah'a tevekkül edenler her daim kazanmış ve kazanacaklardır mesajı verilmektedir.

Yûnus sûresinde ise genel olarak Allah'ın, dinini kafirlere rağmen her daim ayakta tutacağı detaylı ve hikmetli bir biçimde anlatılmaktadır. Burada Tevbe ve Yûnus sûrelerindeki ortak nokta inkâr ve inkarcıların karşısında dimdik durulması gerekliliğidir. Bu imanca eylem yapıldığı takdirde her halükârda Allah'ın yardımını insanlar göremeseler dahi yetişecektir (Tevbe 9/40). Bu durum Yûnus sûresinde, hem Hz. Nûh, hem de Hz. Mûsâ kıssalarıyla özlü bir biçimde anlatılmaktadır. Şöyle ki:

Onlara Nuh'un haberini tilavet et (okuyup aktar)! Hani o, kavmine şöyle demişti: "Ey kavmim! Benim konumum ve Allah'ın ayetlerini hatırlatmam size ağır geldi ise –ki ben yalnızca Allah'a güvenirim–; siz de ortaklarımızla birlikte işinizle ilgili olarak toplanın (karar alın)! Sonra işiniz (aldığınız karar) başınıza dert olmasın! Bundan sonra (vereceğiniz) hükmü bana uygulayın ve bana zaman da tanımayın! (Yûnus 10/71)

Burada Hz. Nûh kendisine Allah tarafından emredilen vazifeyi harfiyen yerine getirmiş; karşısında dikildiği şahıs ve şahısların hepsine meydan okumuş; adeta onlara "sizden korkmuyorum çünkü siz hiçbir şey etmezsiniz"⁸⁹ demiş, bunları yaparken de Rabbinin lütfu şahanelerini tek motivasyon kaynağı olarak görmüştür⁹⁰ (Yûnus 10/72). Nitekim bir sonraki

⁸⁸ Tevbe sûresini bölümlere ayırma hususunda benzer ve detaylı bilgi için bk. Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2/191-192.

⁸⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 4/283.

⁹⁰ Hz. Nûh'la benzer motivasyonu Hz. Peygamber (s.a.v.) de göstermiştir. Rasûlullah (s.a.v.) Huneyn günü bir katırın üzerinde dağılmakta olan müslüman ordusuna hitap etmektedir. Savaş meydanında at varken manevra imkânı ata kıyasla çok kısıtlı olan katırın sırtında düşmanla vuruşmak her ne olursa olsun savaş meydanında kalabilmeyi, geri çekilme düşüncesinin asla olmadığını gösterir. Tevekkül bu olsa gerek. Hz. Peygamber'in Huneyn'de katır üzerinde oradakilere hitabı hakkında bk. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târihu't-Taberî*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm (Mısır: Dâru'l-

âyette Allah'ın lütfu inananlara yetişmiş; âyetleri yalanlayanların sonu ibretlik olmuştur. Nüzulde tam tersi olsa da resmi sıralamada önce Tevbe ardından Yûnus suresini okuruz. Dikkate şayandır ki donanım ve miktar olarak Bizans ordusuna karşı kendini yetersiz gören müminlere adeta küfrün ordularının Allah'ın melekî (tufan vs.) ordularından da mı kudretli olduğu; vakıada münkir gürûhun hep telef olduğu veciz bir üslupla hatırlatılır. Başa bir örnek olarak Yûnus sûresinin 75. âyetinde

Sonra onların ardından da Musa ile Harun'u delillerimizle Firavun'a ve yöneticilerine göndermiştik; (fakat) onlar kibirlenmiş ve suçlu bir toplum olmuşlardı. (Yûnus 10/75) şeklindeki ifadeler bulunur. Yûnus sûresinin 75-97. âyetleri arasındaki pasajda iki peygamberden (Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn), bu iki peygamberin Firavun ile mücadelesinden, inkâr ehlinin kibirli tutumlarından, Allah'ın bozguncuların iş ve işlemlerini boşa çıkaracağından, Hz. Mûsâ'dan nakille sadece ve sadece Allah'a güvenilmesi gerektiğinden ve nihayetinde Allah'ın inananlara yardım edip kâfirleri cezalandırdığından bahsedilir. Buradan duruma baktığımızda Tevbe sûresinin muhtelif âyetlerinde iman edenlere Allah'ın yardımının mutlaka geldiğinden ve geleceğinden bahsedilmekte (Tevbe 9/25,26, 40...); Yûnus sûresinde de mezkûr kıssalarla Allah'ın inananlara yardımın mutlaka geldiği hikmetli bir şekilde açıklanmaktadır. İlgi çekici detaydır ki Tevbe sûresinin 40. âyetinde iki kişiye (Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Hz. Ebû Bekir) Allah'ın yardım ettiği ve dualarına icabet ederek onları göremeyecekleri ordularla desteklediği zikredilmekte; çok benzer şekilde bu sefer Yûnus sûresinin 89. âyetinde iki kişi olan Hz. Mûsa ve Hz. Hârûn'un dualarına Allah'ın icabet ettiği; güçlü bir kafir topluluğuna rağmen onları görünmeyen melekî güçlerle destekleyip kâfir topluluğuna azap indirdiği bildirilmektedir.

2.7. Yüce Allah'ın Vahdaniyeti ile İlgili

(Bazı) Yahudiler, "Üzeyir Allah'ın oğludur." demişlerdi. (Bazı) Hristiyanlar da "Mesih (İsa) Allah'ın oğludur." demişlerdi. Bu, onların ağızlarındaki (anlamsız) sözleridir... (Tevbe 9/30)

(Müşrikler:) "Allah çocuk edindi!" dediler. (Haşa)! O yücedir... (Yûnus 10/68)

Tevbe sûresi 30-33'te Ehl-i Kitâb'ın Allah'a karşı yaptıkları çocuk isnadı, bu yakıştırmalarının uydurma olduğu, hatta küfür hususunda

---

ma'rife, ts), 3/75; Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Muhtâr b. Abdilkâdir el-Cekenî el-Himyerî eş-Şinkîfî, *Eđvâ'ü'l-beyân fi izâhi'l-Kur'an bi'l-Kur'an* (Beyrut, 1990), 2/150.

köklerinin yeni değil kadim olduğu;⁹¹ dahası bu tür bir yaklaşımda bulunanlara yönelik tehdit ve kınamanın ehl-i kitâbı hatta müşrikleri de kapsadığı⁹² gündeme getirilmektedir. Bu durum Yûnus sûresi 68-70 arasında da ele alınmakta; onların yaptıklarının hiçbir delile dayanmaksızın anlamsız, manasız saçma sözler oldukları ifade edilmektedir. Tevbe sûresi 30. âyette Allah'ın onları kahredeceği tehdidi yer almakta; Yûnus sûresi 69. âyette de bu tehdidin gereği olarak Allah'a bu iftirayı atanların asla azaptan kurtulamayacakları ifade edilmektedir. Ayrıca Tevbe 9/31. âyette inkârcıların sadece Allah'a kulluk etmeleri, O'ndan başka ilah olmadığı emredilmekte; Yûnus sûresi 10/68. âyette de gökte ve yerde dahası o inkârcıların yaptıkları şeyler dahi hepsi Allah'ın (yaratması) olduğu beyan edilmektedir. Bu hususta sûrenin devamındaki kıssaları da dikkate aldığımızda inkârcıları azaba sürükleyen şeyin bizzat bile isteye kendilerinin üretip kullandıkları inkâr unsurları⁹³ olduğunu hatta Allah'ın emrine ters düşen kendi keyfi arzularının⁹⁴ olduğunu söyleyebiliriz. Tevbe sûresinin ilgili ayetinde *kâtelehum* (Allah onları kahretsin) ifadesiyle Allah'a çocuk isnadında bulunanların yaptığı şeyin ne kadar bozuk ve şaşılacak bir şey olduğu hatta *kâtelehum* ifadesine müstahak oldukları⁹⁵ ifade edilmekte; benzer şekilde Yûnus sûresinin 68. âyetinde *etekûlûne...* ifadesindeki istifhâm tevbih amaçlı kullanılarak bu yaptıkları eylem kınanmakta; devamındaki 69. âyette de “De ki: “Allah'a yalan uyduranlar kurtulamazlar.” ifadesiyle tıpkı *kâtelehum* ifadesinde olduğu gibi Allah onların akıbetini beyan etmektedir. Nitekim bu ifadede kıtalin kendisi değil, gereği olan helak, kahr ve lanet kastedilmektedir.⁹⁶

2.8. Yapılan Hatadan Dolayı Duyulan Sahte Pişmanlık ve Kabul Edilmeyen Özür Bakımından

(Seferden) kendilerine döndüğünüz zaman sizden özür dileyecekler. De ki: “(Boşuna) özür dilemeyin! Size asla inanmayız... (Tevbe 9/94)

(Ona şöyle denmişti): “Şimdi mi (iman ettin)! (Oysa) daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuşsun.” (Yûnus 10/91)

Tevbe sûresi 94. âyette imkânı olduğu halde savaşa katılmaktan geri

⁹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/34; Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, thk. Muhammed 'Abdurrahmân el-Ma'raşlî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 1418h), 3/78.

⁹² İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, 4/134; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, 3/78; Hâzin, *Lübâbü't-te'vîl*, 1/215.

⁹³ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 16/34.

⁹⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 4/317.

⁹⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 16/38.

⁹⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 4/317.

duran; ordu seferden dönünce içine düştükleri utanç verici durumun farkında olup pişman olan; devamında da özür dileyen kimselerin tövbelerinin/özürlerinin samimi olmadığı ve asla kabul edilmeyeceği ifade edilmektedir. Zira özür dileyenin amacı, mazeretinin kabul edilmesi maksadıyladır.⁹⁷ Nitekim İbn Abbâs, bu âyetin Tebuk seferi dönüşü nâzil olduğunu; münafıkların asla özür dilememeleri gerektiğini, çünkü onların herhangi bir mazeretlerinin olmadığını söyler.⁹⁸ Binaenaleyh mezkûr âyetin devamındaki ...*kendilerinden memnun olmanız diye yemin ederler...*⁹⁹ ifadesi münafıkların niyetlerinin hatalarını kabul etmek değil bilakis toplumdaki konumlarını kaybetme endişesi olduğunu teyit eder niteliktedir. Ayrıca 94. âyetteki *tureddüne ila 'âlimi'l-gaybi ve's-şehâdeti...* (*görünmeyeni de görüneni de bilen (Allah)'a döndürüleceksiniz*)¹⁰⁰ ifadesindeki tezat sanatı¹⁰¹ âyetin baş tarafıyla son kısmının uyum içinde bittiğini göstererek aslında münafıkların dilleriyle söyledikleri ile kalplerinde bulunanın tezat içinde olduğunu gösterir niteliktedir.¹⁰²

Benzer bir ifade de Yûnus sûresi 91. âyette kendisine defalarca uyarı yapılmasına rağmen ölüm anında iman eden Firavun'a *şimdi mi (iman ettin)?* hitabı yöneltilmekte; daha önce yaptığı isyan ve bozgunculuğu ona hatırlatılmaktadır. Nihayetinde Firavun'un tövbesi kabul edilmemektedir. Çünkü Firavun, bu sözleriyle aslında başındaki boğulma belasını ve sıkıntısını savuşturmayı amaçlamış; yoksa sözü ihlasla söylemiş değildir.¹⁰³ Samimiyetsizlik ve durumu kurtarma amacıyla yapılan tövbe açısından Tevbe 9/94 ile Yûnus 10/91 kendi aralarında bir tenâsüb oluşturmaktadır. Bütün bu bilgilere ilave olarak Yüce Allah ölüm anındaki tövbeyi kabul etmeyeceğini de bildirmektedir. Çünkü bu tür tövbe girişimlerinin samimiyet noktasında ispat edilme imkânı yoktur. İman iddiası eğer salih amellerle desteklenmez veya ispat edilmezse o inanç iman adını alamaz. Dolayısıyla Firavun'un da iman ifadeleri ispat edilme zamanı kalmadığı için kabul edilmemiştir.¹⁰⁴ Ayrıca âyetin başındaki soru edatının azarlama (tevbih) ve

⁹⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/82; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 16/167.

⁹⁸ İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsîr*, 3/486.

⁹⁹ Tevbe 9/96. *يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ*

¹⁰⁰ *تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالَمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ*

¹⁰¹ Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, 6/7.

¹⁰² Tezat sanatı "tîbâk" sanatı olarak bir bedî' ilmidir. Aralarında zıtlık bulunan kelimelerin bir ibarede uyum içinde yer almasını ifade eder. Detaylı bilgi için bk. Bulut, *Belâgat: Meânî – Beyân – Bedî'*, 266.

¹⁰³ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 17/161.

¹⁰⁴ Mehmet Okuyan, *Kur'ân: Meal-Tefsîr* (İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 2021), 218 (1. dipnot) (Ayrıca benzer ayetler için bk. Nisâ 4/18; En'âm 6/158; Secde 32/29; Sebe' 34/52; Mü'min 40/85; Duhân 44/13; Muhammed 47/18.).

inkâr maksatlı olması¹⁰⁵ Firavun'un geç kalmışlığına da göndermedir. Benzer şekilde güya pişman olup tövbe eden münafıkları aynı imtihanla sınavacak bir sefere de çıkılmamıştır. Hz. Mûsâ karşısındaki Firavun ile Hz. Peygamber (s.a.v.) karşısındaki münafıkların durumu ne kadar da benzerdir. Tüm bu bilgileri bir araya getirdiğimizde söyleyebiliriz ki farklı iki sûredeki benzer bu âyetler dikkate alındığında, zamanı gelip iman edilmesi gerektiğinde, gerekli iman-eylem birlikteliğini sağlamayanların daha sonra bahane ve özürleri asla kabul edilmeyecek; ahirette yapıp ettikleri şeyler onlara tek tek bildirilecektir.

2.9. Emre İtaat Etmeyen Topluların Yok Edilip Yerine Başka Topluların Getirilebileceği Hususunda

(Gerektiğinde savaşa) çıkmazsanız, (Allah) sizi elem verici bir azapla cezalandırır ve yerinize sizden başka bir toplum getirir. Siz (savaşa çıkmamakla) ona hiçbir zarar veremezsiniz. Allah her şeye gücü yetendir. (Tevbe 9/39)

(Yine de) onu yalanlamışlardı. Biz de hem onu hem de onunla birlikte gemide bulunanları kurtarmış ve onları (yeryüzünde) halifeler (sorumlular) olarak görevlendirmiştik. Ayetlerimizi yalanlayanları da (denizde) boğmuştuk. Bak ki uyarılanların (fakat inanmayanların) sonu nasıl olmuş! (Yûnus 10/73)

Yûnus 10/73. âyette Hz. Nûh, gemide onunla birlikte olanların kurtarılması, o kimselerin tufandan sonra yeryüzünde halife kılınması ve uyarıldıkları halde uyarıya kulak vermeyenlerin tufan azabıyla yok edildikleri gündeme getirilmektedir. Tevbe sûresi genel bağlamda gündeme getirilen cihada katılanların durumu ile Yûnus sûresindeki Hz. Nûh kıssasını dikkate aldığımızda, her ne pahasına olursa olsun adeta tufanda geminin batma riskini göze alıp gemiye binenler gibi savaşta ölümü hatta geride bırakılanın telef olmasını göze alıp sırf Allah emri diye savaştan kaçmayarak cihada katılanları ve neticede de tıpkı tufanda gemiye binip kurtulanlar gibi Tebük için Allah'ın ve Elçisinin emrine uyanların hem dünyada hem de ahirette kurtuluşa erenlerden olduğunu söyleyebiliriz. Tevbe sûresi 40. âyette işaret edildiği üzere Allah, yurtlarından müşrikler tarafından çıkartılan¹⁰⁶ elçisini ve arkadaşını mağarada nasıl melekî güçleriyle koruyup teskin ettiyse aynı şekilde Hz. Nuh'a inanları da melekî güçlerinden olan tufan ile kurtarmış; ayı zamanda kâfire ızdırap olan tufanı inananlara sekînet kılmıştır. Böylece tıpkı tufan sonrası gemiden inenler yeryüzünde sorumluluk elde ettilerse aynı şekilde Hz. Peygamber'e inanıp her daim hicret halinde bulunanlar da O'nun davasını yürütme yeteneği ve fırsatı¹⁰⁷ elde ettiler.

¹⁰⁵ Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, 6/272.

¹⁰⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/45.

¹⁰⁷ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2/230.

Ancak özellikle inkâr etmeleri ve geride bırakılanı Allah için terk edemeyerek gemiye binmeyenlerin yok olup gittikleri gibi türlü türlü bahanelerle özellikle inkarları ve içlerindeki nifak illeti sebebiyle cihada katılmayanlar da hem dünyada hem de ahirette¹⁰⁸ azaba uğratılmışlardır.

Bütün bunlara rağmen Yûnus sûresi 74. âyette de belirtildiği üzere Tûfan sonrası yoldan sapanlar olduğu gibi Hz. Peygamber sonrası da yoldan sapanlar olmuştur ve olacaktır. Ayrıca hem Tevbe 9/39. âyette hem de Yûnus 10/73. âyette gerekirse Allah'ın, emirlerini yerine getirmeyen toplumları ortadan kaldırıp yerine emirlerinden yüz çevirmeyip onlara icabet edecek¹⁰⁹ hatta onlardan daha hayırlı¹¹⁰ ve gönüllü¹¹¹ toplumlar yaratacağı gündeme getirilir. Zira Allah, imanı ve cihadı terk edenleri yok edip yerlerine başka insanlara iman nasip etmek suretiyle onları peygamberlerine yardımcı kılabilir.¹¹² Ayrıca Hz. Nûh kıssası anlatılmak suretiyle de Allah'a ve Elçisine inananların Hz. Nuh'un kavminin elde ettiklerinin misline sahip olacağı belirtilmekte; inananları imana devam teşvik etmektedir.¹¹³ Tevbe sûresinin ilgi âyetindeki tehdit ifadesi Hz. Nûh kıssasının üslubunda tehdit ve teşvik metoduna dönüşerek verilmek istenen mesaj doğrudan yapılan uyarıya kıyasla daha etkili bir hal almıştır.¹¹⁴ Kısaca ele aldığımız bu meselede görüldüğü üzere Yûnus sûresinin ilgili ayeti Tevbe sûresi bünyesinde bahsettiğimiz konuyu hikmetli bir şekilde ele almakta, dahası meselenin ibret boyutunu gündeme taşımaktadır.

Sonuç

Kur'ân, her biri adeta karanlığı delip gelen yıldızlar gibi olan âyetleri, yaklaşık yirmi üç yılda münecemen inen eşsiz bir kitaptır. Yeni gelen her bir mesaj cahiliye karanlığında nur olmuş; onu tilavet (izini sürenlere) edenlere rehber olmuştur. Muhatplarının büyü, sihir vs. nitelemelerinin karşısında nazım ve üslubuyla büyüleyici olmuş; onların karanlık gecelerine eshâr olmuştur. Kur'ân bunca yıla, değişik şartlara ve koşullara rağmen fevkalade bir tertip ve düzen içerisinde âyetlerini sunmuş; bu ahenk yıllar boyunca muhatplarını üzerinde düşünmeye sevk etmiştir.

¹⁰⁸ Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru'l-muhît*, thk. Âdil Ahmed Abdülmecûd - Ali Muhammed Muavvaz (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 2001), 5/44.

¹⁰⁹ Mâverdi, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, 2/362.

¹¹⁰ Ebü'l-Berekât en-Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl* (Beyrut: Dâru'n-nefâis, 2005), 2/111.

¹¹¹ Endelüsî, *el-Bahru'l-muhît*, 5/44.

¹¹² Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 4/378.

¹¹³ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 17/146.

¹¹⁴ Zuhaylî, *et-Tefsîru'l-Münîr*, 6/247.

Kur'ân pek çok yerinde düşmanlarına tehdîdî yapmış; yıllara rağmen kayda değer hiçbir karşılık alamamıştır. Bu meydan okuma elbette onun mu'ciz üslubuna dayanmaktadır. Kur'ân'ın bu yönü pek çok âlimin dikkatini çekmiş; bu konuda irili ufaklı gerek müstakil gerekse eserlerinin bir bölümünde onun bu eşsiz özelliğine kafa yormuşlardır. Nitekim bu konuda ortaya tenâsüb/münâsebet ilmi çıkacak kadar müktesebât oluşmuştur.

Tenâsüb ilmini kabul edenler yanında kabul etmeyenler de vardır. Bizim bu konuda durduğumuz nokta bu eşsiz üsluba sahip olan kitabın nazım, seci, tenâsüb ve insicâm gibi özelliklerden beri olmaması yönündedir. Bu gerekçeye binaen Kur'ân'da tenâsübün varlığını varsayarak bu konuda araştırmaya koyulduk.

Bu konuda âyetin kendi içindeki tenâsübü, âyetin ardından ya da evvelinden gelen âyetle münasebeti, âyetin Kur'ân'ın muhtelif yerindeki başka âyetle uyumu, sûrenin gerek kendi gerekse ardından gelen sûreyle uyumu gibi başlıklarda çalışmalar yapılmıştır. Biz de bir sûrenin hemen ardından gelen sûreyle tenâsübü meselesini çalışma konusu edindik.

Bu yaklaşımlar arasından Tevbe ile Yûnus sûresini birbirlerine tenâsübü açısından değerlendirmeyi tercih ettik. Çünkü biri Mekkî diğeri Medenî olan bu iki sûre aralarında tenâsüb kurulabilecek zor sûrelerdendir. Zira ikisinin de geldiği ortam çok farklıdır. Bu bakımdan gerek hitap tarzı gerek işlenen konular hatta bağlam kendi iç dinamiklerinde birbirlerinden farklıdır. Ancak tematik olarak şaşırtıcı derecede ikisinin de mesajı pek çok maddede birbirleriyle örtüşür türdendir. Ayrıca peş peşe gelmelerine rağmen zaman ve bağlam bakımından oldukça farklı olan bu iki sûre arasındaki münâsebet, Kur'ân'ın sûreleri arasındaki dizilimin kaynağının içtihadî olmadığını; bilakis tevkîfî olduğunu da göstermektedir.

Son söz olarak Tevbe ve Yûnus sûresi arasında bir takım tenâsüb örneklerine yer verip ortak metinde topladık. Yine bu bağlamda hem çalışmamızda saydıklarımız hem de makalenin kapsamını aşması sebebiyle burada sayamadıklarımızı dikkate alarak hüküm-hikmet, Hz. Peygamber'in insanlar içindeki konumu, Allah'ın kudreti, zamanın yaratılma hikmeti, haksız kazanç ve neticesi, inançsızlığın pislik mefhumuyla nitelendirilmesi, dünya hayatının ahirete tercih edilmesi ve sonuçları, inkâr ve inkârcılara karşı Allah'a tevekkül, ahirete rağmen dünyaya yapılan yatırım, tevhîd inancının gerekliliği, iki sûrenin de benzer üslupla başlayıp bitmesi, sahte pişmanlık ve kabul edilmeyen özür, hiçbir şeyin Allah'a gizli kalmayacağı, Allah'ın emrine itaat etmeyen toplumların yok edilip yerlerine başka toplumların getirilebileceği hususlarında iki sûre arasında görüldüğü gibi pek çok başlıkta münasebet tespit edebildik.

Kaynakça

- Alevî, Yahyâ b. Hamza el-. et-Tırâzü'l-mütezammin li-esrârî'l-belâga. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, ts.
- Bâkılânî, Muhammed b. et-Tayyib Ebû Bekr el-. İ'câzü'l-Kur'ân. thk. Seyyid Ahmed Sakr. Mısır: Dâru'l-ma'rife, ts.
- Başaran, Mustafa Mert - Bacanlı, Merve. "İlaçların Neden Olduğu Tat ve Koku Alma Bozuklukları". *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care* 14 (2020), 153-161.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-. *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. thk. Muhammed 'Abdurrahmân el-Ma'raşlî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 1418h.
- Bikâî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hırbevî. *Nazmü'd-dürer fî tenâsübi'l-âyât ve's-süver*. 22 Cilt. Kahire: Dâru'l-kitâbî'l-İslâmî, ts.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisî ve Tefsiri*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.
- Bulut, Ali. *Belâgat: Meânî – Beyân – Bedî'*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 4. Basım, 2015.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 24. Basım, 2013.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *es-Sıhâh fi'l-luğa ve'l-'ulûm*. Beyrut: Dâru'l-Hadâratî'l-'Arabiyye, 1974.
- Çevik, Gülsüm. Ömer Neseffî'nin et-Teysîr adlı tefsirinde Tevbe sûresinin tahkîk ve değerlendirmesi (126b-162a varaklar arası). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Çonkor, Burhan. "İbnü'z-Zübeyr es-Sekaffî'nin (v. 708/1308) Hayatı ve Surelerin Tertibi Meselesine Yaklaşımı". *Mütefekkir* 3/6 (2016), 251-271. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.284507>
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: İFAV, 9. Basım, 2009.
- Demirci, Sabri. "Kur'ân Ayetleri ve Sureleri Arasındaki Tenasüb (Fahrüddin Razi'nin Tefsiri Mefatihü'l-Gayb Örneği)". *EKEV Akademi Dergisi* 62 (2015), 147-172.
- Durmuş, İsmail. "Tehallus". *DİA*. 40/317-319. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2011.
- Durmuş, İsmail - Pala, İskender. "İstiare". *DİA*. 23/315-318. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2001.

- Ebû Ubeyde, Ma'mer b. Müsennâ. *Mecâzü'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Fuâd Sezgin. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1381h-1961m.
- Ebussuûd Efendi. *İrşâdü'l-Akli's-Selim ilâ Mezaya'l-Kitabi'l-Kerim*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, ts.
- Eliaçık, Muhittin. "Belâgat Kitaplarında Mürâ'ât-I Nazîr'in (Tenâsüb) Tarif ve Tasnifi". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 2/4 (2013), 198-205. <https://doi.org/10.7884/teke.233>
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'ân Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Azim Dağıtım, 2007.
- Endelüsî, Ebû Hayyân el-. *el-Bahrü'l-muhît*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvaz. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye, 2001.
- Gedik, Şerif. *Keşşâf tefsirine göre âyet ve sûreler arasındaki münasebet ve âhenk*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Gezgin, Ali Galip. "'Âyetler Ve Sûreler Arasındaki Tenâsüb' İle 'Sûrelerin Tertibinin Tevkîfliği'Nin Kur'ân'ın 'Metin İçi Bağlam'I Açısından Önemi". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 30 (2018), 1-47.
- Günay, İlhami. *Kur'an-ı Kerim sureleri arasındaki münasebet (Tenasübü's-süver)*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Hâzin, Ebû'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Muhammed b. İbrâhîm. *Lübâbü't-te'vîl fi me'âni't-tenzîl*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1979.
- İbn Âdil, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Nûriddîn Alî b. Âdil en-Nu'mânî ed-Dımaşkî. *el-Lübâb fi 'ulûmi'l-Kitâb*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Muavvaz. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye, 1419.
- İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed 'Abdurrahmân b. Muhammed. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'azim*. thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib. 10 Cilt. Sidon: el-Mektebetü'l-'asriyye, ts.
- İbn Ebi'l-İsba', Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm (Abdüsselâm) b. Abdilvâhid b. Zâfir el-Misrî. *Bed'u'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Şeref Hafnî. Mısır: Dâru Nahdâti Mısır, ts.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azim*. thk. Sami b. Muhammed Sellâme. 8 Cilt. Yy: Dâru Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevdî, 1420.

- İbn Manzûr, Ebu'l- Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem el-Misrî. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâr Sâdır, 2003.
- İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî. *Zâdu'l-Mesîr fi 'İlmi't-Tefsîr*. 9 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1404.
- Kabakçı, Ersin. "Âyetler Arası Münasebet Meselesinin Tefsirlere Yansımalarının Tarihî Kökenine Yönelik Bir Sorgulama: Tefsîru Mukâtil Örneği". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2020), 420-442. <https://doi.org/10.31121/tader.763761>
- Kazvîni, Ebü'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdurrahmân b. Ömer b. Ahmed el-. *el-Îzâh fi 'ulûmi'l-belâga*. 1 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, ts.
- Maden, Gülhan. "Münâsebâtü'l-Kur'ân İlmi Çerçevesinde Mâide Suresinin Değerlendirilmesi". *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 3 (2022), 164-206.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed. *en-Nüket ve'l-Uyûn*. thk. Abdulmaksûd b. Abdurrahîm. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ty.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'ân*. çev. Muhammed Han Kayanî vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2022.
- Mustafa, İbrâhim vd. *el-Mu'cemu'l-vesît*. 2 Cilt. Dâru'd-da've, ts.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât en-. *Medârikü't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'n-nefâis, 2005.
- Okuyan, Mehmet. *Kur'ân: Meal-Tefsir*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 8. Basım, 2021.
- Okuyan, Mehmet. *Kur'ân: Meal-Tefsir (Geniş Açıklamalı)*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Yayınları, 1. Basım, 2022.
- Öztürk, Mustafa. "Âdetü'l-Kur'ân: Kur'ân'ın İfade ve Üslup Örfü". *Trabzon İlahiyat Dergisi* 5/2 (31 Aralık 2018), 315-341. <https://doi.org/10.33718/tid.490362>
- Râzî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahreddîn er-. *Mefâtihu'l-gayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.
- Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-. *el-Keşf ve'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Tâhir İbn 'Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, ts.
- Sevrî, Ebû Abdillâh Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-. *Tefsîru Süfyân es-Sevrî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1983.
- Seyyid Kutub, İbrâhim. *Fî Zilâli'l-Kur'ân*. 6 Cilt. Kahire: Dâru'n-Neşr, ty.

- Suyûtî, Abdurrahman Celâleddin b. Ebîbekr es-. *el-İtkân fi 'ulumi'l-Kur'ân*. thk. Merkezi Dirâsâtî'l-Kur'âniyye. 2 Cilt. Medine: El-Mektebetü'l-'Arabîyyetü's-Su'ûdiyye, ts.
- Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-. *Merâsîdü'l-metâli' fi tenâsübi'l-makâti' ve'l-metâli'*. Riyad: Mektebetü Dâri'l-minhâc, 1426h.
- Şinkîti, Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Muhtâr b. Abdilkâdir el-Cekenî el-Himyerî eş-. *Eđvâ'ü'l-beyân fi izâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*. Beyrut, 1990.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-. *es-Sirâcü'l-münîr fi'l-i'âne 'alâ ma'rifeti ba'zı me'ânî kelâmi rabbine'l-hakâmi'l-habîr*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye, ts.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Ahmet Muhammed Şâkir. 24 Cilt. Müessetü'r-Risale, 2000.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-. *Târîhu't-Taberî*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm. 11 Cilt. Mısır: Dâru'l-ma'rife, ts.
- Tuncer, Faruk. "Tenasüb (Tematik) Merkezli Tefsirlere Genel Bir Bakış". *Tefsire Akademik Yaklaşımlar*. ed. Mehmet Akif Koç. 245-272. Ankara: Otto Yayınları, 2013.
- Yalçın, Yıldırım. *Elmalılı'nın "Hak Dini Kur'ân Dili" isimli tefsirinde sûreler arası tenâsüb ve insicam*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Yılmaz, Ali. *Fahrüddin er-Râzî'nin et-Tefsîru'l-kebîr (Mefâtîhu'l-gayb) Adlı Eserinde Tenâsüb ve İnsicâm*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1996.
- Yılmaz, Çağlar. Ebu Hafs Ömer en-Nesefî'nin et-Teysir fi't-Tefsir'inde sureler arası münasebet / Munasabat al-Qur'an in Abu Hafs Omar an-Na Sâfi's al-Tayseer fi al-Tafsir. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Yılmaz, Mehmet Faik. "Münâsebâtü'l-Âyât ve's-Süver". *DİA*. 31/568-570. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2020.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-. *el-Keşşâf hakâ'iki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fi vucûhi't-te'vîl*. 6 Cilt. Riyâd: Mektebetu Ubeykân, 1998.
- Zerkeşi, Bedruddin Muhammed b. Abdillâh ez-. *el-Burhan fi 'Ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Ebü'l-Fazl İbrahim Muhammed. 4 Cilt. Kahire: Dâru't-türâs, ts.

Zuhaylî, Vehbe. et-Tefsîru'l-Münîr fi'l-Akîdeti ve'Şerîati ve'l-Menhec. 16 Cilt.
Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 2009.